

СЕМАНТИЧНІ КОДИ У ВОКАЛЬНИХ ЖАНРАХ

Тетюк Микола Тарасович, аспірант кафедри теорії музики ЛНМА ім. М. Лисенка, м. Львів. e-mail: wir.org@gmail.com

Семантичні коди у вокальних жанрах

Мета статті – надати систематизований список семіотичних кодів, що підходить початкуючому вокалістові, музичному критикові, режисеру оперних чи концертних дійств.

Метод систематизації: Наявні відомості про семантичні коди систематизуються; проводиться аналогія у вокальних жанрах відповідно до драматичного виконавства. Наукові підходи: аналітичний, компаративний, метод узагальнення, синтезу, проведення аналогії.

Висновки: Раціональний підхід до виконання вокальних жанрів великою мірою базується на семіотичному аналізі сукупності факторів виступу. Семіотику виступу вокаліста можна звести до груп семантичних елементів: ті, що залежать від виконавця, а також ті, що є від нього незалежні. В обох випадках, всі ці елементи потрібно враховувати для раціонального осмислення виступу.

Практичне значення: Дослідження може бути використано у практичній діяльності вокаліста, музичного критика та оперного чи

концертного режисера, а також як складова комплексного дослідження у сфері семіотики, невербальної комунікації та ряду інших дисциплін.

Оригінальність дослідження полягає у тому, що надається більш адаптована до вокальних жанрів систематизація, у порівнянні з іншими джерелами; систематизується і об'єднується інформація з кількох джерел; вносяться елементи, які властиві саме для вокального виконавства. **Подана систематизація цінна тим, що** дозволяє раціонально підійти (на противагу творчій інтуїції) до аналізу вокального виступу.

Ключові слова: вокал, семіотика, семантичні коди, інтерпретація, аналіз виконавства.

Дуже рідко професійний вокаліст отримує точну детальну вказівку зі сторони щодо того, як він повинен проінтерпретувати той чи інший твір. Неправильна інтерпретація джерела чи ситуації виступу спричиняє неправильне виконання твору. Одним з чинників раціональної інтерпретації є семіотичний аналіз виконуваного джерела. Більше того, семантичні коди, на які покладається публіка в процесі власного сприйняття та інтерпретації дійства, не обов'язково пов'язані з конкретним виступом вокаліста.

В цій статті подається набір семіотичних кодів, на які повинен звернути увагу співак-виконавець у процесі самостійної підготовки. Також, дана семіотична класифікація актуальна для менеджерів концертних організацій, режисерів дійств за участю вокалістів, музичних та театральних критиків тощо. Зауважимо, що семіотика оперних, ораторіально-кантатних жанрів та концертних виступів відмінна від сучасної театральної.

Семіотика драматичного театру та немюзичних дійств у сучасній науковій літературі розглядається достатньо широко, зокрема вагомими розвідками здійснено у книгах таких авторів, як [1; 5], а також в мережі інтернет. Натомість, семіотика вокального виконавства розглядається обмежено і в невеликого числа авторів [3, 6].

Науковим дослідженням семіотики в цілому характерна різнобічність поглядів на тему, відмінність масштабу заглиблення; як наслідок, деякі автори мають відмінну, несуміжну термінологію, а також інший підхід до пояснення базових понять. Науковим дослідженням оперної семіотики притаманна не стільки орієнтація на виконавця-вокаліста, як на семіотику музики та оперного дійства в цілому.

Мета пропонованої статті – надати систематизований список семіотичних кодів, що підходить початкуючому вокалістові, музичному критикові чи режисеру оперних або концертних дійств. Завдяки використанню цього підходу, виконання вокаліста буде більш осмисленим. Застосування засобів доступних семіотиці, дозволяє раціонально підійти до аналізу постановки, адже режисерський задум завжди базується на семіотичному аналізі оригіналу.

Відсутність раціонального підходу до інтерпретації спричиняє поверхове виконавство, яке, переважно, орієнтується на емоційні відчуття, що виникають від музичної складової твору і тому є цінним лише для невибагливої публіки. Тому, описані в нашій статті фактори вокалісту доцільно враховувати не лише підчас конкретного виступу, а в цілому в побудові кар'єри.

У статті семіотичні коди систематизовано у прості групи та наведено приклади застосування цих груп, що робить пояснення більш зрозумілим. Така систематизація дозволяє зробити сприйняття семіотичного підходу доступним. Результати дослідження можуть бути використані у практичній діяльності вокаліста, музичного критика та оперного чи концертного режисера, а також як складова комплексного дослідження у сфері семіотики, невербальної комунікації та ряду інших дисциплін.

Під семантичними кодами розуміють асоціативні ланцюжки, що пов'язують певне значення (слова, риторичної фігури, візуального чи звукового образу, тембру, події, жесту тощо) з його першоджерелом (образом, емоцією, метою висловлювання, автором повідомлення тощо). Конвенційність¹ жанрів вокального виконавства спричинила конвенційність певних семантичних кодів, що самі собою становлять засоби комунікації. Ці, виражені семантичними кодами засоби комунікації, надають публіці необхідну інформацію, хоч і не можна вважати, що всі вони є абстраговано-сценічними, – вони є сценічно-адаптованими.

Можна виділити такі основні категорії семантичних кодів у дійстві за участю вокаліста:

1. Незалежні від вокаліста семантичні коди:
  - конвенційні коди, що надають загальні відомості про дійство;
  - конвенційність жанрів, історичних періодів, типів персонажів;

---

¹ Конвенційний – прийнятий у певному середовищі, договірний.

- лінгвістичні коди, як конвенційні ЗНК²;
  - ідеологічні та культурні коди;
  - коди інших співавторів дійства.
2. Коди, на які вокаліст має вплив:
- конвенційність сприйняття виконавців;
  - конвенційність сприйняття виконавської метафори;
  - конвенційні ЗНК-повідомлення;
  - емоційні вираження як ЗНК.

Незалежні від вокаліста семантичні коди

Конвенційні коди, що надають загальні відомості про дійство.

Ці коди можуть бути передані як вербальними засобами (буклет, програмка, список виконавців, афіша), так і через невербальні. Сюди відносяться характер персонажа, якого втілює актор, реквізит та сценічне оформлення, умовність дійства [2, с.9], місце проведення дійства (театр, відкрита сцена тощо), склад публіки (наприклад, концерт для військових), дрес-код, подія, якій приурочується виступ³, візуальні ЗНК актора, що виражають відомості про персонажа, реквізит, костюми, грим, сценічне оформлення тощо. Такі конвенційні коди активізують асоціативні ланцюжки, чим викликають зв'язок між отриманим кодом та ідеєю, яку він репрезентує. Таким чином відбувається стереотипізація семантичних кодів.

Саме завдяки стереотипам, терміни «опера», «оперета», «вистава», «класичний концерт», «естрадний концерт» викликають ті, чи інші асоціації. Цим же можна пояснити різний сценічний одяг для різних типів заходів: костюм яскравого кольору що підійде для естрадного концерту, абсолютно не годиться для класичного концерту, де повинен бути строгий класичний дрес-код і навпаки; так само, прослуховування вокалістів мають свій дрес-код – іноді вважається нормальним співати у буденному одязі, а іноді це може знищити шанси вокаліста на успіх ще до того, як він почне співати.

Конвенційність жанрів, історичних періодів, типів персонажів становить чинник, який налаштовує публіку на сприйняття дійства

² Засоби невербальної комунікації.

³ Наприклад, виконання «Реквієму» на концерті, на пам'ятній даті за участі політиків та у соборі, як меси відрізнятимуться; відповідно іншими буде й настрій та очікування публіки.

у певному ключі. Наприклад, конвенційність оперного жанру в історичному розвитку, виконання соло в ораторіально-кантатних жанрах; конвенційність персонажів: «Арлекін», «герой-коханець»; конвенційність типажів голосів у певних композиторів (тенор – «герой-коханець»; бас – «батько», «старша людина», ролі характерних голосів тощо).

Для співака, зокрема, це означає відмінність виконання творів різних стилів та епох. Наприклад, рекомендується не виконувати твори, написані для принципово різних манер співу на одному концерті. Співак може добре в контексті стилю співати музику бароко, *bel canto*, *lied*, оперних композиторів зрілого й пізнього романтизму тощо, однак на одному концерті варто виконувати музику лише одного стилю. В іншому випадку є загроза для вокаліста виконати або твори *bel canto* чи *lied* надто «важко», або музику зрілого чи пізнього романтизму надто «легким» звуком, і таким чином буде порушено конвенційність виконання певної частини програми.

Лінгвістичні коди, як конвенційні ЗНК. Лінгвістичні коди виступають як невербальні чинники. Наприклад, французька мова в опері «Пікова Дама» П. Чайковського становить ідентифікатор епохи згідно до культури розмовляти французькою в вищих колах того часу. Асоціативний підтекст містять імена персонажів Ен Трулав⁴, Том Рейквел⁵, Нік⁶ Шедоу⁷ у опері І. Стравінського «Пригоди гультяя» (“The Rake’s Progress”), Шарплес⁸, японізовані імена у опері «Мадам Батерфляй» тощо. Слід зауважити, що такі деталі можуть викликати асоціації лише у того, хто володіє інформацією для аналізу – історичними та культурними відомостями, мовою виконання вистави, тощо. В іншому випадку значення даних кодів нівелюється.

Ідеологічні та культурні коди. До них належить все, що дає змогу глядачам визначити систему цінностей у значеннях виступу.

---

⁴ Персонаж Anne Trulove. Прізвище “Trulove” – це фонетичне написання “True Love”; у перекладі з англійської означає «справжнє кохання».

⁵ Персонаж Tom Rakewell. Прізвище “Rakewell” – фонетичне написання “Rake well”, буквально означає «Добрий гультяй».

⁶ Old Nick з англійської означає «сатана», «диявол» [4]

⁷ Shadow – тінь (англ.)

⁸ Sharpless – неточний (англ.)

Це можуть бути як цінності, визначені у *тексті*⁹ (на будь-якому рівні авторства – автор оригінального тексту, лібретист чи поет, композитор, режисер, диригент, виконавець-вокаліст тощо), так і змінні коди – значення дійства для публіки (*контекст*) тощо. Наприклад, сюди можна віднести тему американського гімну в I дії, стилізацію японської культури в опері «Мадам Батерфляй» Дж. Пучіні, оригінальні теми китайських пісень в опері «Турандот» Дж. Пучіні, стиль *chinoiserie*, стильові знахідки російських композиторів-романтиків у плані східної мелодики тощо.

Також, у процесі підготовки дійства часто зустрічається як відкрита, так і прихована ідеологічна складова. Вона може бути закладена будь-ким зі співавторів тексту: лібретистом, композитором, режисером, редактором, імпресаріо тощо. Як приклад, можна навести радянські редакції опер.

Коди інших співавторів дійства. Вокаліст не відповідає за всі процеси, що в комплексі становлять дійство. Вокаліст тільки виконує свою роль. Проте, ЗНК вокаліста повинні бути конгруентним до дійства в цілому. Тобто від кодів інших учасників дійства (диригент, інші вокалісти, балет, міманс тощо), а також задуму режисера (від блокування до освітлення й костюмів) сильно залежить суть виразовості вокаліста. Зокрема, в опері сюди відносяться: режисерський задум як семіотичний комплекс (*текст*) та, зокрема, дії інших персонажів з якими вокаліст взаємодіє. У концерті це співпраця з диригентом чи акомпаніатором при виконанні з оркестром або фортепіано відповідно.

Коди, на які вокаліст має вплив

Конвенційність сприйняття вокаліста, режисера тощо. Кумулятивний ефект полягає у тому, що сприйняття публікою виконавців залежить в тому числі від їхньої репутації. Визнаний вокаліст може допустити навіть явні помилки при виконанні¹⁰, однак маловідомий

⁹ Під терміном «*текст*» мається на увазі «суха» інформація, тобто суто інформація без контекстуальної, паратекстуальної та інших суб'єктивуючих складових.

¹⁰ Так, Й. Кауфман 14 червня 2015 року у театрі «Ла Скала» на шостому «бісі» при виконанні арії Каллафа з опери «Турандот» («*Nessun Dorma*») Дж. Пучіні сплутав слова першого та другого куплетів. Тим не менше, публіка добросердно та з гумором сприйняла цей випадок. Кумулятивний

співак чи початківець такого права на помилку не має. Кумулятивний ефект може також впливати і на сприйняття арії: виконання, що відмінне від загальноприйнятого стилю отримає ту чи іншу оцінку і вона не буде залежати виключно від майстерності вокаліста.

Гало-ефект спостерігається тоді, коли від певних характеристик співака публіка робить висовок про інші якості виконавця. Гало-ефект може бути як позитивним так і негативним. Наприклад, неналежної якості фортепіано, недосвідчений акомпаніатор, неправильно підібраний репертуар створюють негативне враження про вокаліста; натомість чудовий спів і гарна акторська майстерність можуть нівелювати невідповідне враження про зовнішність вокаліста.

Для вокаліста, що хоче скористатись кумулятивним ефектом, на афіші розміщується світлина, ім'я, часто – посада, цитата музичного критика тощо. Однак гало-ефект при цьому необов'язковий.

На гало-ефект розраховують музиканти, вказуючи поряд зі своїм прізвиськом звання («народний» чи «заслужений» артист України тощо) – воно повинно вказати публіці на значущість виконавця. Також гало-ефект спостерігаємо при суміжності виконавців і може бути виражено тезами: «працював разом з [відомим нам] співаком чи диригентом», «соліст [певної організації]» чи «лауреат міжнародних конкурсів».

Конвенційність сприйняття. Трактування жестів, поз, міміки може відрізнятись в різних культурних середовищах. Більше того, жести при виконанні арії у складі опери, а також тієї ж арії в програмі концерту дуже різні. Вокаліст повинен також враховувати поріг сприйняття публіки, що є змінним і залежить від культурного середовища та від розміру залу. Вокаліст повинен адаптуватись до умов виступу.

Конвенційні ЗНК-повідомлення. До цієї групи належать ЗНК, що містять повідомлення. Це може бути повідомлення для іншого персонажа (жест, міміка, поза), або ж для публіки (наприклад, апарт). Такі повідомлення змінні і повинні бути конгруентними до дійства в цілому.

Емоційні вираження як ЗНК. Головна характеристика такого повідомлення – існування причини-стимулу, яка викликає реакцію.

ефект тут полягає не лише у впливі його репутації на сприйняття помилки, але й значенні вдалого виконання попередніх творів у той вечір.

Емоційні вирази також несуть інформацію як для інших персонажів, так і для публіки, однак, на відміну від конвенційних ЗНК, вони є спільними для всіх людей. Натомість, конвенційною є манера виразу емоцій і глибина виразу переживань.

Всі ці елементи потрібно враховувати для раціонального осмислення виступу: на стадіях підготовки (вивчення партії, вибору одягу, формування програми дійства, макетування афіші чи програмки тощо), виступу (ЗНК вокаліста), а також – наступного аналізу (робота музичного критика, самоаналіз виконавців). Семіотичні елементи, що не залежать від вокаліста, повинні враховуватись і сприйматись за константу, тоді як змінні семіотичні елементи, на які вокаліст має вплив, «підганяються» для досягнення конгруентності.

Висновок. Під семантичними кодами розуміють асоціативні ланцюжки, які пов'язують певне значення з його першоджерелом. Конвенційність жанрів вокального виконавства спричинила конвенційність певних семантичних кодів, що самі собою становлять засоби комунікації. Семіотику виступу вокаліста можна звести до груп семантичних елементів, які від нього залежать або не залежать. В обох випадках, всі ці елементи потрібно враховувати для раціонального осмислення виступу.

Поданий аналіз є однією з ключових позицій на шляху до виведення раціонального критерію конгруентності ЗНК вокаліста.

Література

1. Marinis, de, Marco. The semiotics of performance [Semiotica del teatro. English] / Marco De Marinis; translated by A'ine O'Healy .– Indiana University press, 1993 .– 266 p.
2. Keir Elam. The semiotics of theatre and drama / Elam Keir. – ISBN 0-203-99330-6 .– 163 p.
3. Kjøberg Kristin. Performance Communication: Skills and Insight for Classical Singers / Kristin Kjøberg // Dutch Journal of Music Theory, volume 12, number 1 (2007). – P.100-107.
4. Old Nick .– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dictionary.reference.com/browse/old-nick>
5. Pavis Patrice. The Semiotics Of Theatre / Patrice Pavis.– [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sanweb.lib.msu.edu/DMC/African%20Journals/pdfs/Critical%20Arts/cajv1n3/caj001003002.pdf> .– 10 p.
6. Baest, van, Arjan. A Semiotics of Opera / Arjan van Baest. – Eburon, 2000. – 160 p.

References

1. Marinis, M. D. (1993). *The semiotics of performance*. Bloomington: Indiana University Press.
2. Elam, K. (1980). *The semiotics of theatre and drama*. London: Methuen.
3. Kjølberg, K. (2007). Performance Communication: Skills and Insight for Classical Singers. *Dutch Journal of Music Theory*, 12(1), 100–107.
4. "Old Nick." Dictionary.com. N.p., n.d. Web.
5. Pavis, P. (n.d.). The Semiotics Of Theatre. Retrieved from <http://sanweb.lib.msu.edu/DMC/AfricanJournals/pdfs/CriticalArts/cajv1n3/caj001003002.pdf>
6. Baest, A. V. (2000). *A semiotics of opera*. Delft: Eburon.

Тетюк Микола Тарасович, аспирант кафедры теории музыки ЛНМА им. Н. Лисенко, г. Львов. e-mail: wir.org@gmail.com

Семантические коды в вокальных жанрах

Цель статьи – предоставить систематизированный список семиотических кодов, подходящий для начинающего вокалиста, музыкального критика, оперного режиссера или концертных событий.

Метод систематизации: Систематизируются сведения о семантических кодах, полученные из разных источников; проводится аналогия в вокальных жанрах с драматическим исполнительством.

Научные подходы: аналитический, компаративный, методы обобщения, синтеза, проведения аналогии.

Выводы: Рациональный подход к выполнению вокальных жанров во многом базируется на семиотическом анализе совокупности факторов выступления. Семиотику выступления вокалиста можно свести к двум группам семантических элементов: коды зависящие и независимые от исполнителя. В обоих случаях, все эти элементы нужно учитывать для рационального осмысления выступления.

Практическое значение: Исследование может быть использовано в практической деятельности вокалиста, музыкального критика, оперного или концертного режиссера, а также как составная комплексного исследования в области семиотики, невербальной коммуникации и ряда других дисциплин.

Оригинальность исследования заключается в том, что предоставляется более адаптированная к вокальным жанрам систематизация, по сравнению с другими источниками; систематизируется и объединяется информация из нескольких источников; вносятся элементы, присущи именно для вокального исполнительства. Данная системати-

зация **ценна** тем, что позволяет рационально подойти (в противоположность творческой интуиции) к анализу вокального выступления.

Ключевые слова: вокал, семиотика, семантические коды, интерпретация, анализ исполнения.

Tetyuk Mykola, graduate student of the M. V. Lysenko Lviv National Musical Academy, e-mail: wir.org@gmail.com

Semantic Codes in Vocal Genres.

The main objective of the article is to provide a systematized list of semantic codes, which would be comprehensible to a young vocalist, musical criticist, or stage director.

Methodology of the research. The available data on the topic of semiotic codes is systematized; an analogy between genres of dramatic performance and vocal performance is drawn. Scholar methods of analysis, comparison, generalization, synthesis and analogy are applied.

Conclusion. Rational analysis of the performance of vocal genres depends much on the semiotic approach towards the performance factors. Vocal performance semiotics may be unified into the groups of the semiotic elements, as those dependent on the vocalist and the ones independent from the vocalist. In both cases, all of them must be taken into consideration in order to critically analyze the performance.

Application. Current research may be applied in the stage performance by a starter vocalist; it can be musical criticist, or stage director; it can conclude a part of a complex research on semiotics, stage non-verbal communication, etc.

Current systematization is valuable because it gives a rational approach (conversely to intuitive approach) to a vocal performance analysis. It provides a semiotic classification, which is more adapted to vocal genres, in comparison to the other sources; the obtained data on the topic is systematized and combined; new elements, particular to the vocal performance are included.

Keywords: vocal, semiotics, semantic codes, interpretation, vocal performance analysis.

Стаття поступила до редакції 10.09.2015 р.
